

Konferanslar :

ÖLÜMÜNÜN OTUZDÖRDÜNCÜ YILINDA ATATÜRK'Ü ANARKEN *

Dr. SALÂHİ R. SONYEL

Sayın Kardeşlerim,

Yirminci yüzyılın ilk yarısında, sömürgecilik ve emperyalizme indirdiği büyük darbelerle Yakın, Orta ve Uzak Doğu, Asya ve Afrika'daki sömürge ülkelere ve köle halklara yeniden yaşama gücü veren; onlara özgürlük ve bağımsızlık yolu gösteren eşsiz bir Türk önderini anmak için toplanmış bulunuyoruz. Yok olmuş bir ulusu yeniden diriltien; temelini attığı modern ve ulusal bir devletin sınırları içinde Türk ulusuna yaşama, çalışma ve kendine güven duyguları aşlayan; bu ulusu Ortaçağ düşüncesinden kurtararak lâiklik, devrimcilik, ilerici-lik, halkçılık ve cumhuriyetçilik yolunu açan; yüzde doksan cahil bırakılmış bir halka okuma-yazma ve bilim alanında ileri atılımlar yapma olanağı sağlayan bir dâhiyi anıyoruz.

Ulusumuzun ender yetiştirdiği, adı ve ünü bütün dünyaya yayılan; hakkında yalnız kendi dilimizde değil, bütün dünya dillerinde binlerce eser yayınlanan ve halâ yayınlanmakta olan; yabancı boyunduruğu altında yıllarca acı çekmiş halkların karanlık gecelerinde bir ışık gibi parlayan; küçük ve güçsüz ulusların ufuklarını karartan büyük ve doymak bilmez devletlerin kara bulutlarını dağıtan büyük kasırganın başlatıcısını anıyoruz.

Atatürk'e karşı olan hayranlık ve bağlılığım, son beş yıldan beri İngiliz, Yunan ve Türk arşivlerinde yapmış olduğum araştırmalar sonucunda elde ettiğim, hiç bir yerde yayınlanmamış yüzlerce gizli belgenin ışığı altında bir kat daha artmış bulunuyor. Bu gizli belgeler, Onun "imkânsız" sayılabilecek koşullar içinde sağladığı büyük başarıları dile getirmektedir.

Gerçekten ulusal direniş "imkânsız" sayılabilecek koşullar içinde yürütülüyordu. 7 Ağustos 1919'da Mustafa Kemal'le görüşen Anadolu-

* 10 Kasım 1972'de yazar tarafından Londra'da Kıbrıs Türk Cemiyetinde yapılan konuşma.

daki İngiliz kontrol subayı Yarbay Rawlinson, daha sonra Londra'da, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a, Türk milliyetçilerinin ileride Anadolu'da büyük bir İslâm Cumhuriyeti kurmaları olasılığundan söz etmişse de, buna aldırış eden olmamış ve hiç kimse, Kemalistlerin o günkü koşullar içinde başarı sağlayabileceklerine zerre kadar ihtimal vermemişti. Gerçekten o günlerde, Türkler arasında da ulusal direnişin başarı sağlayacağına Mustafa Kemal'le yakın arkadaşlarından başka hemen hemen hiç kimse inanmıyordu.

Nasıl inansınlar ki, yurdun dört bir yanı düşmanla çevrilmişti. İstanbul ve Boğazlar İngilizlerle Fransızların; Batı Anadolu Yunanlıların, Güney Anadolu İtalyanların, Güney-Doğu bölgesi Fransızların, Musul bölgesi İngilizlerin, Trakya ise önce Fransızların, sonra da Yunanlıların işgalinde bulunuyordu. Bu yetmiyormuş gibi, Karadeniz bölgesindeki Rumlar bir Pontus Cumhuriyeti, Doğu illerindeki Ermeniler Türk topraklarında bir Büyük Ermenistan, Kürtler de İngiliz koruyuculuğu altında bağımsız bir Kürdistan kurmayı düşünüyorlardı.

Bu dış düşmanlar arasında sıkışıp kalmış durumda olan Mustafa Kemal ve yakınları, bunlar yetmiyormuş gibi, iç düşmanlarla da boğuşmak zorunda idiler. İstanbul'da İngilizlere tapan Padişah Vahdettin'le Sadrazamı Damat Ferit, düşmanlarla el ele vererek kardeş kanı akıtmaktan çekinmiyorlardı. *Son Osmanlı Padişahı Vahdettin'in Bir İhaneti* başlıklı ve henüz yayınlanmamış bir yazımdan izninizle bir bölüm almak istiyorum:

“İngiltere'nin İstanbul'daki diplomatik temsilcisi Sir Horace Rumbold'un 7 Mart, 1922'de İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği gizli bir yazıdan anlaşıldığına göre Vahdettin, o günlerde İstanbul'dan geçmekte olan Büyük Millet Meclisinin Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk)'in özel kâtibi Kemal Beyin kayınpederinin evinde bulunan valizini, kâtibin iki günlük yokluğundan yararlanarak ajanlarına açtırmış, içindeki altı gizli belgenin fotoğraflarını çektirerek 6 Mart 1922'de emektar bir mabeyincisiyle İngiliz Büyükelçiliği baştercümanına göndermişti”.

Padişah Vahdettin'in hainliği burada açıkça ortaya çıkmaktadır. Damat Ferit ise, Mustafa Kemal'e karşı yabancı işgal kuvvetlerini seferber etmeye, Kürtleri ayaklanmaya kışkırtarak Kemalistleri

arkadan vurmaya çalışıyor, o günün en amansız düşmanları olan Yunanlılarla anlaşarak Anadolu'yu onlarla paylaşmak için Atina'ya gizli bir temsilci gönderiyordu.

Mustafa Kemal, bu düşmanlara karşı amansız bir mücadele yürütürken, o günlerde dünyanın en iyi örgütlenmiş kuruluşu olan İngiliz İstihbaratı tarafından satın alınmış birçok iç düşmanlara karşı da tedbir almak zorunda idi. İstiklâl Mahkemelerini de bu amaçla kurmuştu. İngiliz İstihbaratı, İstanbul'daki hükümet çevrelerini ele geçirmekle kalmamış, Ankara'da Mustafa Kemal'in yakınlarına kadar sokulmuştu. Örneğin, Büyük Millet Meclisinin gizli oturumlarının tutanakları bugün bile Türkiye'de bulunamazken, bu oturumlarda olup bitenler, o günlerde İngilizlerin satın aldığı bazı kimselerce günü gününe İngiliz İstihbaratına bildiriliyordu.

Yunanlılara karşı girişilen Türk saldırılarının plânları, İnönü savaşlarının, Sakarya savaşının, hattâ bir gizli istihbarat raporuna göre, Büyük Taarruzun büyük bir titizlikle hazırlanan plânları İngilizlerin eline geçmiştir. Savaş sırasında, komutanlarımızın askerî birliklerimize telsizle verdikleri emirler, çeşitli askerî karargâhlarımızın kurulduğu noktalar; Türk ordularının işgal ettiği bölgeler, saldırıya geçeceği hedefler, İngiliz İstihbaratınca Türk kaynaklarından öğreniliyor ve saati saatine İngiliz Hükûmetine bildiriliyordu. Öte yandan, Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin bazı bakanlarının ağızlarını pek tutamamalarından yararlanan dış düşmanlar, Kemalistlerin birçok plân ve kararları hakkında kolayca bilgi sahibi oluyorlardı. Bu bakanlar arasında yabancı sempatizanları da yok değildi.

İngiliz İstihbaratına göre, Mustafa Kemal'in çevresi İngiliz, Fransız, İtalyan, Bolşevik ve İttihatçı sempatizanları, hattâ ajanlarıyla çevriliydi ve 1921 yazında Yunanlıların Ankara'ya doğru ilerlemeye başladıkları günlerde Mustafa Kemal, hayatının en bunalımlı günlerini yaşıyordu. Onun bu tehlikeli günleriyle ilgili gizli İngiliz belgelerindeki derkenarlarda, İngiliz Dışişleri Bakanlığı memurlarından bazıları, Mustafa Kemal'in gittikçe daralan çemberden çıkamayacağı kehanetinde bulunuyorlar, ona adeta acıyorlardı.

Gerçekten, Mustafa Kemal 1921 yazında iki kısaç arasında bulunuyordu: Batıda Yunan ordusu Ankara'ya doğru ilerliyor; Doğuda Enver Paşa, bir kızıldunun başında Anadolu'ya girmeye hazırlanıyordu. Ama işgal kuvvetlerinin ve Enver Paşanın beklediği olmadı.

Ankara düşmedi; Mustafa Kemal yenilmedi; Türk ordusu, Yunan ordusunu Sakarya'da geri püskürttü.

Mustafa Kemal'in büyüklüğü yavaş yavaş İngiliz Dışişleri Bakanlığınca da kabul edilmeye başlandı. Doğu Masası memurlarından George Kidston, bir derkenarda, Mustafa Kemal'den "Türkiye'nin Lenin'i" olarak söz edildiğini; ama onun Rus önderinden daha yetenekli, askerlere ilham vermede Enver Paşa'ya benzemekle birlikte, Enver paşadan daha üstün bir kafaya sahip olduğunu kaydeder.

Sonuçta İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı akımın ulusal bağımsızlık akımı olduğunu anlamaya başladı. O sıralarda Savunma Bakanı olan Winston Churchill, 9 Ekim 1919'da İngiliz Savaş Hükûmetine sunduğu gizli andırıda, Türk ulusal akımını :

"Başlıca amacı, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasına karşı koymak olan yurtsever bir örgüt"

olarak nitelendirmişti. Dışişleri Bakanlığı Doğu Masası memurlarından W. S. Edmonds, 21 Eylülde, bir derkenarda şöyle diyordu :

"Ferit Paşanın politikası ancak Türkiye'nin parçalanmasına yol açabilirken, Mustafa Kemalinki en kötü haliyle ancak Türkiye'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelmiş bir çabadır".

Aynı Bakanlık yetkililerinden George Kidston ise şöyle diyordu :

"Bugün bana yapılan öneriye göre en iyi çözüm şekli, belki bizim Milliyetçi önderle doğrudan temas etmemiz ve onu, şartları görüşmek üzere hattâ Londra'ya davet etmemizdir. Sonuçta böyle bir yola başvurmayacağımızdan emin değilim".

Ama Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Lord Hardinge şunları ekliyordu :

"Anadolu üzerinde bir güdüm kabulünden yana değilsek, Mustafa Kemal'i buraya davet etmek gereksizdir."

Dışişleri Bakanı Lord Curzon ise, İngiltere'nin Anadolu üzerinde bir güdüm kabul etmemesi dileğinde bulunuyordu.

1919 Eylülünde Anadolu'da bir inceleme gezisine çıkan Amerikan Harbord Kurulu da Mustafa Kemal'in önderliği altında mücadele eden Türk ulusal kuvvetlerini, Türk kamuoyunun temsilcileri olarak

tanımaya başlıyor ve aralarında ülkenin en zeki kişilerinin bulunduğunu kabul ediyorlardı.

Eskiden beri Türk sempatisini olan İngiliz Savunma Bakanlığı, hükümetin Yunan taraftarı politikasını her fırsatta baltalamaya çalışıyor, İngiliz askerî kuvvetlerinin, İngiliz çıkarları aleyhine Türk milliyetçilerine karşı seferber edilmelerini onaylamıyordu. 1919 sonbaharında Winston Churchill, İngilizlerin, Türkiye'deki yurtseverlerin düşmanlığını kazanmaya başladığına inanıyor; Mustafa Kemal ve Türk milliyetçileriyle bir anlaşmaya varılmasını öneriyordu; ama İngiltere Dışişleri Bakanlığı ve Yunan dostu Başbakan Lloyd George, bu sözlere kulak vermiyordu.

Bize karşı bu İngiliz resmî düşmanlığı, kurtuluş savaşımızın başlangıcından Lozan Antlaşmasının imzalandığı güne değin sürmüştür. Hattâ bir aralık İstanbul'daki İngiliz siyasî memuru ve baştercümanı Andrew Ryan, Türk milliyetçilerine karşı sinsî bir siyasa önermiştir. Ona göre "iyi niyetli Türklerle uzlaşmazlar arasında bir ayırım yapılmalı; ulusal akımı benimseyen ılımlıların yardımıyla, Türkiye'nin geleceğinin Batılı devletlere bağlı olduğuna inananlardan oluşan bir grup meydana getirilerek Kemalist akım ikiye bölünmeli" idi. Başında Padişahın bulunacağı bu gruba "katlanılabilir" bir barış önerilmeliydi. Böyle bir barış "Türk bağımsızlığı nazariyesine" saygı gösteren "formüllere bürünmüş" olmalıydı. Ama, Fransızlarla İtalyanların İngilizlerden kuşkulanmaları nedeniyle bu "böl ve yönet" siyaseti uygulanamadı.

İşte bu olanaksızlıklar içinde akıl almaz başarılar kazanan Mustafa Kemal ve Türk ulusu, 9 Eylül 1922'de Yunan ordusunu denize dökerek her türlü tahmini altüst etmiş; bir yıl kadar sonra Lozan Antlaşmasıyla ulusal sınırlar içinde modern bir Türk devleti kurmuştu. Atatürk'ün ululuğunu ilk kavrayan devletlerden biri de İngiltere olmuştur. Yunan hayranı Lloyd George'u başbakanlıktan attıktan ve Musul sorunu çözüme bağlandıktan sonra, Türk dostluğuna büyük önem vermiş, 1938'de bu dostluk doruk noktasına ulaşmıştı. Şöyle ki, İngiltere'nin Ankara'daki büyükelçisi Sir Percy Loraine, 9 Nisan 1938'de, Dışişleri Bakanı Lord Halifax'a gönderdiği mektupta, Atatürk'e ya bir kıraliyet nişanı ya da bir üniversite fahri doktorası verilmesini öneriyor, Atatürk'ün buna lâyık olduğunu ileri sürerek onun erdemlerini şöyle sayıyordu:

“Atatürk, bütün bir ulusun kültürel ve toplumsal düzeyini yükseltmekle, kendi halkına Batı uygarlığını aşlamak yönündeki çabalarıyla, güzel sanatları teşvik etmekle tüm bilim dünyasının takdirine lâyık olmuştur. Bunlara ek olarak, modern Türkiye'nin sınırları içindeki tarihi hazinelerin dikkatli bir bekçisi olduğunu göstermiştir. Türk halkına bu hazinelere saygı göstermeyi öğretmiş olması, birçok Türk tarihçi ve arkeologu yetiştirmesi ve yabancı bilim adamlarına birçok kolaylıklar göstermesi bakımından bütün bilim adamlarının minnettarlığına lâyıktır.”

Bundan sonra İngiliz Büyükelçisi, Atatürk'ün başardığı “büyük eserlerden” bazılarını şöyle sıralıyordu: Ankara'da bir üniversite kurdu; Van'da bir üniversite kurmak için plânlar hazırladı; bilimsel araştırma kurumları açtı; eğitimi ulusallaştırdı; cehalete karşı savaş açtı; Alfabede Latin harflerini, Gregoryan takvimini, ondalık sistemini, soyadı usulünü kabul etti ve uyguladı. Kadınları özgürlüğe kavuşturdu; onlara oy hakkı verdi; milletvekili, avukat, doktor v.b. olmalarını sağladı; çok karlı evliliği ortadan kaldırdı. Batı'nın sivil, ticaret ve ceza kanunlarını kabul etti; Adaleti ve cezaevlerini geliştirdi; köylüyü topraklandırdı; modern iş kanunlarıyla işçinin çıkarlarını korudu; Batı'nın sosyal âdet ve giyimini benimsedi; kamu sağlığı kurumlarının sayısını arttırdı; sporu teşvik etti; müzeler, sanat galerileri, klasik müzik konservatuarları kurdu; heykeltraşlık ve ressamcılığı teşvik etti.

Atatürk, 34 yıl önce bugün öldü. Onun ölümü dünyanın her yanında yankılar uyandırdı. Atina basını, çeşitli yazılarda Atatürk'ün Türkiye için yaptıklarından övgüyle söz ediyor; Atina'daki İngiliz Büyükelçiliği Birinci Sekreteri Henry Hopkinson'un İngiliz Dışişleri Bakanlığına bildirdiğine göre, “Atatürk'ün yasını tutuyordu”. Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Loraine, kendi memleketi, Kanada, Yeni Zelânda ve Güney Afrika adına Türkiye Hükûmetine üzüntülerini belirtiyor; İrlânda ve Avusturalya sempati mesajları gönderiyorlardı.

Hindistan'ın dört bir yanında Atatürk için anma törenleri düzenleniyordu. Süket devletinin bayrağı yarıya indirilmiş, Derber tarafından Atatürk'ün yaşlı ailesine içten sempati mesajları iletilmişti. Çeşitli kurum, kulüp ve Kuruluşlar yas tutuyor, özel toplantılar düzenliyorlardı. Naçik ilçesi İslâm Eğitim Derneği, Atatürk'ün ölümünü

“dünyanın ve özellikle İslâm Aleminin uğradığı giderilmez kayıp” olarak nitelendirmişti.

Haydarabad Belediyesi şu kararı kabul etmişti:

“Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa'nın ölümünden büyük üzüntü duyuyoruz. Atatürk, dünyaca tanınmış kale gibi bir şahsiyetti. Onun ölümü dünya için büyük bir kayıptır”.

Ravalpindi Belediye Komitesi kabul ettiği kararda, Atatürk'ten “ulusçuluğun babası ve zamanın büyük yurtseveri” olarak söz ediyor; “ülkesinin kölelikten kurtarılması mücadelesinde O'nun yaptığı hizmeti takdir ederek ölümü dolayısıyla hatırasını anmak için” bütün belediye daireleri ve okulların kapanmasını emrediyordu. Üyeler derhal ayağa kalkarak beş dakika saygı duruşunda bulunmuşlardı. Kasu Belediyesi, Atatürk'ten “Asya'nın değerli evladı, modern çağın üstün politikacısı, Türkiye'nin en iyi generali, Türkiye'nin ve Asya ırklarının kurtarıcısı, güçlü önder” diye söz ediyordu.

Delhi Belediye Kurultayının kabul ettiği bir kararda, “yalnız modern Türkiye'nin kurtarıcısı ve yaratıcısı değil, aynı zamanda bütün Doğu'nun gurur duyduğu bir şahsiyet olan Atatürk'ün ölümünden ötürü duyulan derin üzüntü ve elem” belirtiliyordu. Bombay ve Godhra belediyeleri, Türk önderlerine gönderdikleri yazılarda, Türk ulusuna başsağlığı diliyorlardı. Şeyhpura İlçe Encümeni, Atatürk'ten “Türkiye'nin kurtarıcısı ve tarihin en büyük adamlarından biri” olarak söz ediyordu.

Anzakların Gelibolu Lejyonu fahrî sekreteri tarafından Ankara'ya gönderilen bir mektupta şöyle deniyordu:

“Merhum Cumhurbaşkanı Atatürk'ün ölümü dolayısıyla Türkiye Hükümetine ve büyük saygı beslediğimiz Türk ulusuna en içten sempatilerimi iletmenizi rica ederim. Mensup olduğum kuruluşun her üyesi, 1915 çarpışmalarında Gelibolu yarımadasında bulunuyordu. Bu mektup, Gelibolu'ya ayak basan Avusturyalı ve Yeni Zelânda'lı askerler arasında bulunan her ferdin saygı gösterdiği bir insan, bir asker için yazılmıştır. Merhum Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün anısı lejyonumuz üyeleri tarafından daima saygıyla anılacaktır. Türkiye Hükümeti, merhum Cumhurbaşkanının bir fotoğrafını bize göndermek lütfunda bulunursa çok minnettar

kalacağız. Atatürk'ün fotoğrafını, liderlerimizden Lord Birdwood ve Sir Ian Hamilton'un fotoğraflarının yanına asarak bu üç büyük askeri tebci edeceğiz".

Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Loraine, 3 Aralık 1938'de Atatürk'ün cenaze töreni yapıldıktan sonra İngiltere Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda şöyle der:

"Dinamizmi ve miknatis gibi çekiciliğiyle Atatürk'e özlem duyulacaktır. Atatürk için tutulan yas gerçektir. Atatürk'e duyulan özlem, cenaze töreni sırasında halk arasında pek acı bir biçimde kendini göstermiştir. Kadınlar gözyaşlarını tutamadılar; hattâ cenaze kortejinin yavaşça geçtiği yollara dizilen iri yapılı Türk erleri bile, askerî görevlerini kaya gibi dimdik yerine getirirken, yüzlerinde elem okunuyor, gözlerinden yaşlar boşanıyordu".

Türk Hükümeti de, Ata'nın ölümü dolayısıyla yayınladığı bildiriye, Türk halkının duygularını en iyi biçimde dile getirmiştir. Bu bildiriye göre, Türk vatani Büyük Kurucusunu, Türk ulusu büyük önderini, insanlık, büyük bir evlâdını yitirmiştir. Ama Türk ulusu, avuntuyu, onun büyük eseri olan Cumhuriyete bağlılıkta ve yurduna hizmette aramıştır. Onun büyük eseri olan Türkiye Cumhuriyetinin sağlamlığını tarih kanıtlamıştır. Türk gençliği, onun değerli armağanı olan Türkiye Cumhuriyetini titizlikle korudu; onun izinden yürüdü ve yürüyecektir. Mustafa Kemal Atatürk, yalnız Türk'ün değil, bütün dünyanın tarihinde ve gönlünde daima yaşayacaktır.